

Εργαστήριο Σπουδών Φύλου και Ισότητας

Λ. Συγγρού 134, 1^{ος} όροφος, 17671 Αθήνα, τηλ. 210 9210177-8, fax 210 9210178

<http://www.genderpanteion.gr>, e-mail: gender@panteion.gr

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

‘Το φύλο...Αλλάζει!

**Έρευνα, Θεωρία και Πολιτική της Έμφυλης Πραγματικότητας στον 21^ο
αιώνα’**

**Ιούνιος 2 – 3, 2005
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αθήνα, Ελλάδα**

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Όλγα Παντούλη, Διδάσκουσα, ΕΕΔΙΠ ΙΙ Τομέας Παιδαγωγικής, Φιλοσοφική Σχολή,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΤΙΤΛΟΣ

**‘Οι υποκειμενικές αντιλήψεις και οι απόψεις φοιτητριών σχετικά με τους
ηλεκτρονικούς υπολογιστές’.**

Στην Κοινωνία της Πληροφορίας η ίση μεταχείριση δεν είναι θέμα που αφορά μόνο τις γυναίκες αλλά όλες τις μειονοτικές ομάδες, γιατί βασική παράμετρος στην δημοκρατική διαδικασία της λήψης αποφάσεων θεωρείται η παρουσία των πολιτών ως κοινωνικών υποκειμένων. Εξετάζουμε το θέμα της περιορισμένης ενασχόλησης των γυναικών με τις τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας (στο εξής ΤΠΕ) ως ένα ζήτημα αποκλεισμού, που απασχολεί γενικότερα την κοινωνία και ειδικότερα την Κοινωνία της Πληροφορίας. Στην εργασία μας θα δείξουμε μέσα από αποσπάσματα «λόγων» των φοιτητριών, πώς αντιλαμβάνονται τις εμπειρίες τους γύρω από το χώρο των ΤΠΕ.

Σε προηγούμενη έρευνά μας, που έγινε το 2002 με τη χρήση ερωτηματολογίου, σχετικά με τον πληροφορικό αλφαριθμητισμό των φοιτητών και των φοιτητριών σε τρία τμήματα του ΑΠΘ, φάνηκε ανάμεσα στα άλλα, ότι τα κορίτσια θεωρούν «χαμηλό» το επίπεδο των γνώσεών τους γύρω από τους υπολογιστές ανεξάρτητα από τον επιστημονικό τους προσανατολισμό (θετικής ή θεωρητικής κατεύθυνσης), γι’ αυτό προτείνονται τρόποι παρέμβασης μέσα στο σχολείο (Παντούλη, 2004).

Το ερώτημα στο οποίο η συγκεκριμένη εργασία προσπαθεί να απαντήσει είναι *τι βρίσκεται πίσω από την μικρή εξοικείωση και τη μειωμένη ενασχόληση των κοριτσιών με τους υπολογιστές, που εκφράζεται συχνά με τη φράση «δεν μου αρέσει ο υπολογιστής».*

Το εργαλείο το οποίο χρησιμοποιήσαμε στη συλλογή των δεδομένων είναι η *μέθοδος ομάδων εστίασης*. Οι ομάδες που δημιουργήθηκαν (7 ομάδες / 40 φοιτήτριες) ήταν

ομοιογενείς ως προς το φύλο, την ηλικία και την ειδικότητα (πρωτοετείς φοιτήτριες του τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής).

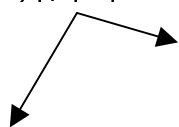
Η μέθοδος με την οποία αναλύθηκαν τα κείμενα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις σε ομάδες εστίασης είναι η *ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση*. Η ποιοτική αυτή μέθοδος βοηθά στην αποτύπωση της σημασίας και της πολυμορφίας των παραγόντων που θίγονται (Smith, 1999).

Μέσα από πολλαπλές αναγνώσεις των κειμένων, τα ρεπερτόρια που προέκυψαν είχαν τις εξής *θεματικές*:

1. Η χρήση υπολογιστή δεν είναι θέμα ικανότητας, αλλά θέμα ενδιαφέροντος
2. Το ενδιαφέρον γύρω από τους υπολογιστές σχετίζεται για άλλες φοιτήτριες με τη «φύση» τους και για άλλες με την κοινωνικοποίησή τους και
3. Η επαγγελματική ενασχόληση με υπολογιστή άπτεται με ζητήματα κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας με βάση το φύλο.

Συνδέοντας τις παραπάνω θεματικές καταλήξαμε στις *ευρύτερες ενότητες*:

Ψάχνοντας για εξήγηση



I. Αυτοαξιολόγηση και κοινωνική σύγκριση

II. Εργασιακά / Κοινωνικά ζητήματα

Συναντήσαμε την εξαμελή ομάδα των φοιτητριών στο χώρο της νησίδας υπολογιστών όπου παρακολουθούν τα σεμινάρια Πληροφορικής που τους προσφέρει το Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής. Μετά το πέρας του δίωρου σεμιναρίου τους και αφού τις είχαμε ήδη ενημερώσει για το θέμα το οποίο θα συζητούσαμε στις ομάδες εστίασης, η ερώτηση στην οποία επιμείναμε ήταν *πώς διαμορφώθηκε η σχέση τους με τους υπολογιστές και γιατί φαίνεται ότι τα αγόρια τα πηγαίνουν καλύτερα με τους υπολογιστές*.

I. Κάτω από την ενότητα *Αυτοαξιολόγηση και κοινωνική σύγκριση* συζητούνται θέματα που έχουν να κάνουν με την εικόνα των φοιτητριών για τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντά τους και πώς αυτά επηρεάζουν την ενασχόληση με τους υπολογιστές. Επίσης η συζήτηση στρέφεται γύρω από το πώς διαμορφώνεται το ενδιαφέρον για τους υπολογιστές.

Σύμφωνα με τις ίδιες στο επίκεντρο της συζήτησης τέθηκε το θέμα της έλλειψης ενδιαφέροντος γύρω από τους υπολογιστές, γεγονός που κάποιες το αποδίδουν στη φύση. Η παραδοχή αυτή αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στο παρακάτω απόσπασμα:

«Απάντηση Κ.: Βασικά εγώ την υπάρχουσα κατάσταση δεν την αποδίδω στην κοινωνία...ότι είναι καταπιεσμένη (η γυναίκα)...γιατί δεν είναι τα τελευταία χρόνια, αλλά έχει σχέση με τα ενδιαφέροντα...ίσως η γυναίκα θέλει να έρχεται σε επαφή με τον κόσμο...»

Στον αντίποδα της παραπάνω άποψης υπάρχει η άποψη που μιλά για την αποδοχή του κοινωνικού στερεότυπου:

«Απάντηση Μ.: Μήπως γιατί έχει παγιωθεί μια αντίληψη στην κοινωνία ότι οι γυναίκες δεν ασχολούνται με τις θετικές επιστήμες και έτσι δεχόμαστε αυτή την αντίληψη ασυναίσθητα ...έχει (η γυναίκα) ασυναίσθητα την αντίληψη αυτή μέσα της.»

Υπάρχουν απόψεις που αμφισβητούν την όποια συζήτηση για έλλειψη ικανοτήτων των γυναικών να ασχοληθούν με τους υπολογιστές και αποδίδουν την μέχρι τώρα μη θετική στάση των γυναικών στα κοινωνικά συμφραζόμενά τους, όπου βίωσαν το ρόλο τους ως παραδοσιακές γυναίκες, πλαίσιο στο οποίο δεν είχε θέση η όποια σχέση με υπολογιστή. Υπάρχει μια νότα αισιοδοξίας ότι σήμερα τα πράγματα αλλάζουν:

«Απάντηση Γ.: Δε θεωρώ ότι οι γυναίκες είναι λιγότερο ικανές από τους άντρες, απλώς τα προηγούμενα χρόνια...συνήθως η γυναίκα καθόταν σπίτι...η παραδοσιακή γυναίκα, όμως όσο περνάνε τα χρόνια η γυναίκα όλο και εξελίσσεται, βγαίνει στην κοινωνία, προβάλλεται σε κάθε τομέα...αρχίζει να ενδιαφέρεται για τον υπολογιστή...»

Ισχυρή αντίδραση υπάρχει από όλες τις ερωτώμενες στο θέμα των ικανοτήτων τους, για τις οποίες δεν αμφιβάλλουν, αλλά προβαίνουν στην παραδοχή ότι οι ικανότητές τους συγκρούονται με τα ενδιαφέροντά τους, κάτι που δεν συμβαίνει με τους άνδρες:

«Απάντηση Σ.: Εγώ δεν πιστεύω ότι είναι πιο ικανοί (οι άνδρες), και το γεγονός ότι ασχολούνται κυρίως άντρες με τους υπολογιστές δεν σημαίνει ότι οι γυναίκες δεν μπορούν να τα καταφέρουν, νομίζω ότι δεν μας προσελκύει η ιδέα αυτή εμάς ως γυναίκες... Δε ξέρω, νομίζω ότι δε θέλουμε να εγκλωβιζόμαστε σε ένα δρόμο, δηλαδή οι άντρες κολημένοι πάνω από έναν υπολογιστή, κάνουνε όλες τις δουλειές τους μέσω του υπολογιστή.»

Πίσω λοιπόν από την κοινότυπη παρατήρηση «οι γυναίκες δεν ενδιαφέρονται για τους υπολογιστές» υπάρχει ένα σύμπλεγμα επιρροών. Ενώ κάποιες πιστεύουν ότι αυτό οφείλεται στη φύση των ίδιων των κοριτσιών και κάποιες άλλες ότι οφείλεται στη φύση των υπολογιστών και στο γνωστικό πεδίο που καταλαμβάνουν, έχουν διαπιστωθεί κοινωνικές και πολιτισμικές προσδοκίες στο χώρο των νέων τεχνολογιών, που αποθαρρύνουν τα κορίτσια να ασχοληθούν με τους υπολογιστές.

Τα κορίτσια θέλουν να μείνουν μακριά από τους υπολογιστές γιατί οι υπολογιστές αποτελούν πολιτισμικό και προσωπικό σύμβολο του «τι δεν αφορά τις γυναίκες». Γενικεύοντας για το θέμα των εμπειριών θα λέγαμε ότι, όταν το άτομο βιώνει μια κατάσταση στην οποία ισχύει ένα αρνητικό στερεότυπο για μια ομάδα, συνήθως το άτομο αυτό φοβάται να επιβεβαιώσει το στερεότυπο. Αυτό οδηγεί σε χαμηλές επιδόσεις και μικρό βαθμό ενασχόλησης, με αποτέλεσμα την αποταύτιση με το πεδίο αυτό. Συνέπεια των παραπάνω είναι η γνωστή φράση των κοριτσιών «οι υπολογιστές δεν με ενδιαφέρουν». Αυτή είναι η μια όψη να δούμε τα ενδιαφέροντα (Margolis et al., 2004).

Η άλλη όψη σχετίζεται με την εικόνα που έχουμε για τη φύση των υπολογιστών και το γνωστικό πεδίο που καλύπτουν. Είναι ευρέως διαδεδομένη η άποψη ότι υπάρχει ένας τρόπος, «ο ανδρικός τρόπος», για να προσεγγίσει ένα άτομο το χώρο των υπολογιστών. Η άποψη αυτή διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τα ΜΜΕ και διαμορφώνει τις προσδοκίες και τις προϋποθέσεις που θέτουν οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και τα ίδια τα παιδιά για το ποιος/ά και με ποιο τρόπο θα ασχοληθεί με τους υπολογιστές.

Η θηλυκή εκφορά της τεχνολογίας βλέπει τις κοινωνικές λειτουργίες που πραγματώνονται μέσω του υπολογιστή, ενώ η αρσενική οπτική επικεντρώνεται στο ίδιο το μηχάνημα. Επειδή η τεχνολογία των υπολογιστών διδάσκεται ως αυτοσκοπός, οι νέες γυναίκες ενδιαφέρονται πολύ λιγότερο για υπολογιστές από ό,τι οι νέοι άνδρες κι αυτό κάνει τα κορίτσια να πιστεύουν ότι οφείλουν να πλησιάσουν στο προφίλ των αγοριών αν θέλουν να πετύχουν στο χώρο των νέων τεχνολογιών (Margolis et al., 2004).

II. Κάτω από την ενότητα *Εργασιακά / Κοινωνικά ζητήματα* συζητιούνται οι αντιλήψεις για τους επαγγελματικούς και κοινωνικούς ρόλους των φύλων και τις συγκρούσεις των ρόλων που προκύπτουν από τις αντιλήψεις αυτές.

«Απάντηση Τ.: Ας πούμε ότι επιλέγει κυρίως μια γυναίκα να γίνει δασκάλα ή καθηγήτρια, γιατί της αρέσει περισσότερο ο ελεύθερος χρόνος...μπορεί να ασχοληθεί με τα παιδιά της, ενώ αν ακολουθούσε κάποιο άλλο επάγγελμα που σχετίζεται με υπολογιστές θα της παίρνει περισσότερο χρόνο....Θα έχει εργασία στο σπίτι περισσότερη, θα εξαναγκάζεται να δουλεύει και στο σπίτι με υπολογιστή με αποτέλεσμα να παραμελεί όλες τις άλλες εργασίες της, τις ευθύνες της.»

Η νεαρή γυναίκα εδώ μιλά στερεοτυπικά γι' αυτό που επιτάσσει η κοινωνία και οι ανάγκες της, αυτό που έμαθε να υποστηρίζει και να θέτει ως προτεραιότητα: Παιδιά-Οικογένεια-Εργασία. Η συζήτηση έδωσε βαρύνουσα θέση στο ρόλο των γυναικών ως ατόμων που κατεξοχήν πρέπει να ασχοληθούν με τις φροντίδες του σπιτιού και με τα παιδιά και συνυπολογίζοντας αυτόν το ρόλο να αποφασίσουν για το επάγγελμά τους, γεγονός που ωθεί τις νέες γυναίκες να ακολουθήσουν επαγγελματική σταδιοδρομία τέτοια που να τις επιτρέπει να ενσωματώσουν παραδοσιακούς ρόλους και στερεότυπες προσδοκίες σε σχέση με τη θηλυκή ταυτότητά τους.

Αυτή η άποψη θέτει σε απόσταση και χαρακτηρίζει τις γυναίκες που θα ήθελαν να ασχοληθούν με τους υπολογιστές, μια και εδώ το στερεότυπο του επιτυχημένου ατόμου

είναι αυτό που εργάζεται μπροστά σε υπολογιστή 24 ώρες την ημέρα, ξέρει τα πάντα γύρω από αυτούς και δεν αγαπά τίποτα άλλο πιο πολύ από την ενασχόλησή του με αυτούς.

Η δημιουργία «ανδρικών» και «γυναικείων» ειδικοτήτων, εργασιών και χώρων εργασίας αποτελεί έκφραση του σημείου ισορροπίας του τρόπου παραγωγής και του συστήματος κοινωνικής ιεραρχίας του φύλου. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας σχετίζεται άμεσα με τον καταμερισμό της εργασίας και συμβάλλει στη διαμόρφωσή του καταμερισμού της εργασίας κατά φύλα. Η ανδροκρατούμενη κοινωνία είναι αυτή που καθορίζει ποιες τεχνολογικές αλλαγές επιθυμεί, πώς να τις προκαλέσει, ποιος θα τις διαχειριστεί, και ποιους σκοπούς θα εξυπηρετήσουν αυτές οι αλλαγές (Στρατηγάκη, 1996).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η παρακάτω άποψη, η οποία, όπως και στην έρευνα της Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη (1997), εμφανίζει τα δύο φύλα να έχουν διάσταση απόψεων ως προς το λόγο επιλογής του αντικειμένου σπουδών: έτσι τα κορίτσια θέλουν να σπουδάσουν για να ολοκληρωθούν ως προσωπικότητες, όχι με άμεσο στόχο την επαγγελματική κατοχύρωση, ενώ τα αγόρια βλέπουν τις σπουδές τους σε συνάρτηση με ένα όσο το δυνατό πιο προσοδοφόρο και κοινωνικά καταξιωμένο επάγγελμα.

«Απάντηση Ι.: Έχω βγάλει το συμπέρασμα ότι εμείς τα κορίτσια, διαλέγουμε το επάγγελμα με βάση...χωρίς να σκεφτόμαστε τόσο την επαγγελματική αποκατάσταση όσο το αν μας αρέσει το αντικείμενο, ενώ οι άντρες διαλέγουν ένα επάγγελμα σκεπτόμενοι περισσότερο το αν θα μπορούσαν να βρουν ένα επάγγελμα, γιατί έχουν να σκεφτούν το γεγονός ότι αργότερα θα πρέπει να θρέψουν και μια οικογένεια, ενώ οι γυναίκες δεν το έχουν τόσο το βάρος αυτό, το έχουν αλλά δεν το έχουν σε τόσο μεγάλο βαθμό, θα κάνουν κάτι που τους αρέσει.»

Υπάρχουν και άλλες έρευνες που συνηγορούν με ευρήματα παρόμοια με τα δικά μας, όπου οι νέες γυναίκες δείχνουν στους επαγγελματικούς τους στόχους μεγαλύτερο αλτρουισμό από ό,τι οι άνδρες και επιδιώκουν επαγγέλματα που προσφέρουν μεγαλύτερη ουμανιστική οπτική ή μεγαλύτερη προσωπική ικανοποίηση (Margolis et al., 2004).

Θέλοντας να κάνω ένα βήμα πέρα από τη συσσώρευση αριθμών και ποσοστών γύρω από το θέμα, που κι αυτά καταρχήν είναι χρήσιμα για την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης, προσπάθησα να προσεγγίσω το θέμα της υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στις νέες τεχνολογίες μέσα από την κοινωνική του διάσταση, διάσταση που ακουμπά στα μοντέλα κοινωνικοποίησης, στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας και στις προσδοκίες που έχει το ένα φύλο για το άλλο.

Η υιοθέτηση από τα κορίτσια της κυρίαρχης αντίληψης για τους Η/Υ, κατά τη γνώμη μου δεν αποτελεί λύση στο υπό διερεύνηση ζήτημα. Για το καλό των κοριτσιών, των γυναικών και της κοινωνίας πρέπει να ενθαρρύνουμε και να προωθήσουμε το μετασχηματισμό της κουλτούρας γύρω από τους Η/Υ σε κατευθύνσεις επίλυσης πιεστικών κοινωνικών προβλημάτων. Οι νέες τεχνολογίες μεταμορφώνουν την κοινωνία. Δεν πρέπει να αφήσουμε έξω από αυτό το μισό πληθυσμό της γης, αλλά πρέπει να γίνουν και οι γυναίκες μέρος αυτής της μετασχηματιζόμενης κοινωνίας (Margolis, 2000).

Εάν θέλουμε, ως κοινωνία, να δώσουμε υπόσταση στις διάφορες εκφάνσεις του διαφορετικού κατά τη διαδικασία της παραγωγής, τότε οφείλουμε να παρέχουμε ΤΠΕ που θα είναι κοινωνικά προσανατολισμένες, θα επικεντρώνονται στις ανάγκες των χρηστών τους, θα είναι σχεδιασμένες για διαφορετικούς χρήστες, για διαφορετικές ανάγκες, για διάφορες κοινωνικές ομάδες, και δεν θα καθορίζονται με βάση μόνο τεχνολογικούς και οικονομικούς όρους.

Βιβλιογραφία

Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997). «Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών». Στο Δεληγιάννη, Β. & Ζιώγου, Σ. (επιμ.) *Φύλο και σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 586-620.

Παντούλη, Ο. (2004). «Ο παράγοντας φύλο σε σχέση με τον πληροφορικό αλφαριθμητισμό: θεωρητική προσέγγιση και ερευνητικά δεδομένα από το ΑΠΘ.». Στο Πρακτικά Συνεδρίου «Πληροφορική και Εκπαίδευση», Θεσ/νίκη, 22-23 Φεβρ.

Στρατηγάκη, Μ. (1996). *Φύλο, Εργασία, Τεχνολογία*. Αθήνα: Ο Πολίτης.

Margolis, J., Fischer, A. & Miller, F. (2000). Caring about connections: gender and computing. Available in <http://www.uwgb.edu/luchett/waaltalk.htm>

Margolis, J., Fisher, A. & Miller, F. (2004). *The Anatomy of Interest: Women in Undergraduate Computer Science*. Available in <http://www.cs.cmu.edu>

Smith, J. (1999). "Doing Interpretative Phenomenological Analysis". Στο Murray, M. (ed.) *Qualitative Health Psychology: theories and methods*. London: Sage, p. 218-240.